

De Rosdoek

n° 62

heemkundige studiekring
De Acht Zaligheden

REDACTIETEAM:

Th. van der Aalst, Ganzestraat 17,
5527 GA Hapert.

H. Backbier, Heike 6,
5512 NJ Vessem.

J. v.d. Biggelaar, Kerkstraat 13,
5513 AP Wintelre.

J. v. Hout, Oude Provinciale weg 15,
5527 BM Hapert.

H. Huijbers, Weverstraat 10,
5524 BE Steensel.

A. Kockx, de Pottenbakker 44,
5506 GD Veldhoven.

WIJZER VAN!

Coppens levert hoogwaardig voer tegen scherpe prijzen.

En Coppens zorgt voor **totaalbegeleiding**.

Met o.a. gratis computerbegeleiding voor de verschillende diersoorten.

En met gespecialiseerde voorlichting op het gebied van diervoeding,

huisvesting, preventieve gezondheidszorg, klimaatsverbetering e.d.

Helemaal toegespitst op verhoging van het rendement.

Neem contact op, u wordt er altijd wijzer van!

COPPENS
MENGVOEDERS bv
HOOGELOON

Postbus 1010, 5528 ZG Hoogeloon, tel. 04978-1840

VOER VOOR RENDEMENT

**heemkundige studiekring
de acht zaligheden**

**HEEMKUNDEVERENIGING 'DE HOOGHE DORPEN'
VESSEM WINTELRE KNEGSEL**

D E R O S D O E K

Aflevering 62

april 1992

Verschijnt 3 x per jaar

Redactieadres: Th. v. d. Aalst, Ganzestraat 17,
5527 CA Hapert.
tel. 04977-81671.

Administratie: C. Witmer, Nijverheidslaan 16,
5506 EE Veldhoven.
tel. 040-536568.

De volgende Rosdoek verschijnt in aug. '92

VAN DE BESTUURSTAFEL...

Wat tijdens de jaarvergadering over de ziekte van de voorzitter is medegedeeld, is niet helemaal uitgekomen: hij heeft nog een operatie moeten ondergaan. Gelukkig is hij nu weer aan de beterende hand, zodat we hem hopelijk spoedig in ons midden kunnen vinden.

Binnen de werkgroepen "Boterfabrieken" begint de studie in een eindfase te geraken. Waarschijnlijk kunnen we dit najaar nog bezien, wat het resultaat van het onderzoek geworden is en rijst dan de vraag: Is het de moeite waard, het in gedrukte vorm uit te geven of wordt aan het geheel een extra, eventueel dik, nummer van de Rosdoek gewijd, niet in druk maar in copieer-vorm? We wachten het nog even af.

Enthousiaste reacties op de oproep om gegevens over verdwenen kloosters in ons Kringgebied bijeen te sprokkelen, zijn tot nu toe achterwege gebleven. Toch is het goed in grote lijnen te kunnen schetsen wat er tot nu toe zoal over geschreven is. Gaat u eens voor Uw boekenkast staan en snuffel eens in rommeldozen en schrijf dan eens op welke boeken en vooral ook boekjes en artikelen in krant of tijdschrift(je) verband houden met het leven van religieuzen in onze streek. Belangrijk zijn de gegevens van het grote aantal van kleine gemeenschappen zusters, broeders, fraters en paters die in een kerkdorp het onderwijs, de zielzorg, de bejaardenzorg e.d. op zich genomen hadden. Zij waren 25 of 50 of zelfs 100 jaren werkzaam en dat werd herdacht en wellicht ook in een of andere-schriftelijke-vorm vastgelegd. Al dit materiaal is belangrijk voor wie dit facet van het vroegere dorpse leven in de Kempen wil belichten, voor leden van onze kring of misschien voor een werkgroep in de nabije toekomst. Snuffelt U mee!

Eersel 12 maart

C. Cornelissen,
vice-voorzitter.

UIT ONZE BUITENLANDSE RUILABONNEMENTEN.

"'t Swanekoeriertje", Heist-op-den Berg, februari 1991.

-Vervolg historische aantekeningen gemeente Heist (1313-1637).

-Betwisting gebruiksrecht uitweg op de berg van Heist (1778).

Idem, Heist-op-den Berg, maart 1991.

-Het oude recht in onze streken; gebruiken bij de toepassing hiervan.

-De voormalige fanfare "Geluk in't vissen" te Heist.

-Verklaring van het gezegde: "Ze komen van achterna gelijk die van Heist".

-De invoering van de Franse dienstplichtwetten van 1795 in Heist, (I).

Idem, Heist-op-den Berg, april 1991.

-Benamingen van munten vroeger in Brabant.

-Namen, enz. van dienstplichtigen van Heist-op-den-Berg in 1795.

Idem, Heist-op-den Berg, oktober 1991.

-Eerste gedeelte van tekst referaat "de hydrografie van de Zuiderkempen".

-Herdenking heemkundige René Lambrechts (1923-1981).

Driemaandelijks Informatiebulletin van het Interdisciplinair Centrum voor Luchtverkenning v.z.w. Brussel 1990-2.

-Geofysische prospectie van een Mayawoning te Ceren, El Salvador.

-Opgravingen en vondsten in Novgorod, Rusland.

-De Engelse "Ermine Street Guard" beeldt het vroegere Romeinse leger uit.

Idem, 1990-3.

-Romeinse weg te Sauveniere bij Gembloux.

-Recente opgravingen in het kasteel van Montaigne.

-Archeologische uitstap naar Arras.

-De Engelse "Ermine Street Guard" (2).

-Uitbating van ertsgroeven in het Romeinse imperium; nieuwe gegevens.

Idem, 1990-4.

-Het Romeinse wegenknooppunt Asse.

-Bewoning en maatschappij ten tijde van de Kelten.

"Het oude land van Aarschot", Aarschot, december 1990.

-De familie van Crieckingen te Rotselaer en omgeving (vervolg).

-Van silveren ende andere teekeningen van Sint Job te Wesemaal.

-Een conflict tussen de stad Aarschot en Sint-Niklaasberg (1501-1502).

"Het oude land van Aarschot, Aarschot, maart 1991.

-Het domein "De Elzen" te Aarschot.

-Een conflict tussen de stad Aarschot en Sint-Niklaasberg (1501-1502). (vervolg)

-Actie tot bescherming van monumenten en landschappen, o.a. de 's Hertogenmolens.

Mededelingenblad Academie voor Streekgebonden Gastronomie, Berchem, oktober 1990.

-Aantekeningen van Georg Forster over onze voeding en eetgewoonten ca. 1790.

-De geschiedenis van de Midden-Brabantse druiventee in open lucht.

-Pudding en puddingvormen.

-Snoekbaars: culinaire troef voor Mol.

"Te Lommel op die Campine", Lommel, maart 1991.

-Het Lommels als grensdialect. Enkele morfologische en syntactische eigenaardigheden.

-Naamgevingsfactoren en naamgevingstypes in het grensgebied van de Limburgse, Antwerpse en Noordbrabantse Kempen.

-Lommel en Limburg, een dialectometrische verkenning.

"Te Lommelle op Die Campine", Lommel, mei 1991.

-De Lommelse vrijheidsrechten uit 1422. Een historische motivatie bij de stadserkenning anno 1990.

-Hoe kreeg Lommel de ere-titel van stad ?

Th. v. d. Aalst.

EEN REPARATIEBESTEK VAN DE KERK VAN RIETHOVEN
UIT 1712.

Tekening van de kerk van Riethoven door Hendrik Verhees (1789)

Twee jaar geleden heeft Herman Strijbos in de "Rosdoek" een uitputtend bouwkundig artikel aan de Willibrorduskerk van Riethoven gewijd (1), waarbij de schaarsheid van de bronnen ruimschoots werd gecompenseerd door het oog van de vakman. Hoewel zelf in deze een volslagen leek zou ik het gebouw toch graag nog een keer aan de orde willen stellen. Mede vanwege het feit dat de parochie dit jaar 450 jaar bestaat en het tevens 100 jaar geleden is dat architect C. Franssen uit Tegelen ingrijpende verbouwingen aan de kerk heeft uitgevoerd.

In het algemeen Rijksarchief in Den Haag stuitte ik onlangs namelijk op een uitgebreid reparatiebestek van de kerk uit 1712. Het moge hier letterlijk worden gepubliceerd, maar niet dan na eerst kort te zijn ingegaan op het toenmalig repareren van kerken in de Kempen in het algemeen.

Een van de eerste dingen die er na het sluiten van de Vrede van Munster (1648) in Brabant veranderde was het bezit van de kerken. Zo snel mogelijk dienden die in handen van de protestanten te komen. Van harte is dat overdragen bij de katholieken natuurlijk niet gegaan. Op meerdere plaatsen weigerde men zelfs de sleutels over te geven, zodat er predikanten zijn geweest die door het raam naar binnen hebben moeten klimmen. Maar hoe ze ook naar binnen zijn gekomen, hun eerste aanblikken moeten ravages zijn geweest. Zowat alles wat er in de kerken los en vast zat was er door de katholieken vooraf uit verwijderd. Kruisen, beelden, communiebanken, doopvont-
hekkens, altaren, soms tot hele vloeren toe. In eigen kring spraken de predikanten dan ook over "kercken welcke door affbreecken allomme seer woest liggen" (2).

Veel kerken waren voor de overdracht al in een zeer slechte conditie. Met deze "beeldenstorm" daar nog eens overheen laat het zich raden dat er heel wat te herstellen viel. De zorg daarvoor lag in de nieuw ontstane situatie bij degene die voortaan ook de daarvoor bestemde inkomsten (tienden en kerkrenten) trok, de rentmeester van de geestelijke goederen. Voor elk kwartier van de Meierij was er die een. In Kempenland fungeerde vanaf 16 november 1648 Abraham Tempelaer als zodanig. Al vrij gauw, in 1651, is Riethoven met hem in de clinch geraakt. Over de tienden. Aan de van hogerhand in deze gestelde nieuwe regel van openbare verpachting liet men zich in het dorp eenvoudigweg niets gelegen liggen. Door alle granen gewoon binnen te halen voordat ze

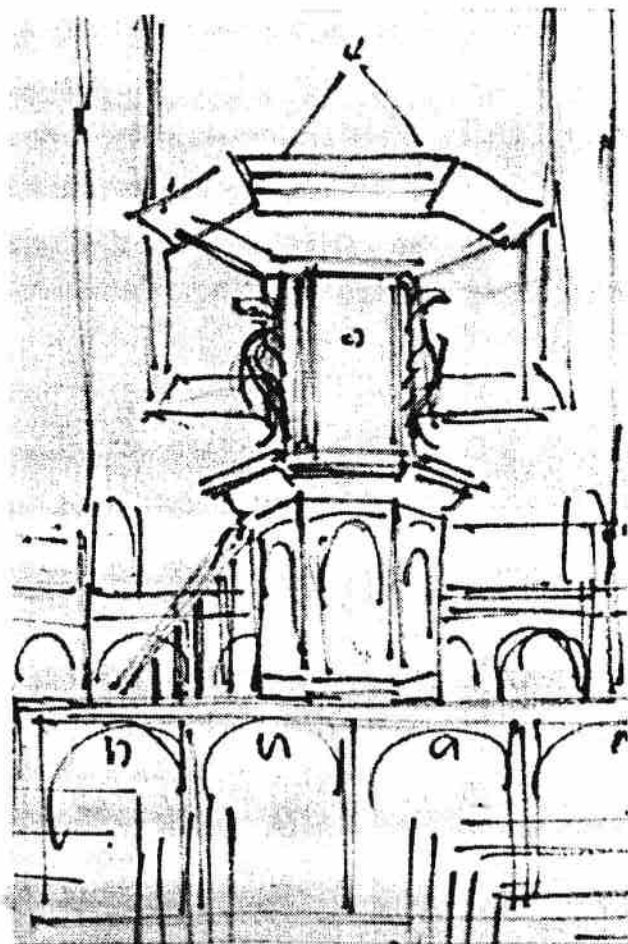
tiendbaar waren gesteld. Toen Tempelaer dat met de nodige boetes wilde bestraffen slaagde men erin hem daarover in een proces te betrekken en hem daar jarenlang in verwickeld te houden (3).

Mocht er toendertijd al wat op te knappen zijn geweest aan de kerk van Riethoven dan zal de rentmeester zeker niet hebben staan dringen. In 1680, Tempelaer was inmiddels overleden-, kon reparatie echter niet langer uitblijven. De afgevaardigden uit de Raad van State die dat jaar in Brabant de tienden hadden te verpachten werd tijdens hun bezoek voorgedijferd dat redelijk herstel van alle kerken in Kempenland samen wel op f. 3300 à f. 3400 zou komen. Dat kon er, volgens de gedeputeerden, niet van af. Men zou zich dienen te beperken tot het maken van de daken. Leendert Janssen, meester-leidekker uit Eindhoven, zou daartoe in Maaseik 30.000 "maesleijen" dienen in te kopen. De meeste daarvan waren nodig in Riethoven en Reusel, voor iedere kerk 4500 stuks. In Bladel en Bergeijk daarentegen zou men met ieder 1000 kunnen volstaan (4).

Elk jaar opnieuw werden de tiendverpachters echter tijdens hun verblijf in Brabant lastiggevallen met verzoeken om verdergaande reparaties. In 1684 moest men die voor de kerken van Vessem, Bergeijk en Reusel ook toestaan, respectievelijk ten bedrage van f. 272, f. 550 en f. 600. Door de toenmalige rentmeester over Kempenland, Thomas van Beresteijn, werd er datzelfde jaar voor gepleit eindelijk eens wat systematiek in het onderhoud van de kerken te brengen. Door iemand voor langere tijd met het jaarlijks onderhoud van de gebouwen te belasten. Het voorstel werd aanvaard en de uitvoering toevertrouwd aan de reeds genoemde Eindhovense meester-leidekker Leendert Janssen (5). Voor f. 450 jaarlijks zou hij tien jaar lang de volgende 15 kerken in Kempenland en eentje in Peelland hebben te onderhouden.

De kerk van:

Vessem voor	f. 20,	Zeelst voor	f. 15,
Netersel	f. 20,	Bergeijk	f. 40,
Oirle	f. 40,	Hoogeloon	f. 50,
Reusel	f. 40,	Riethoven	f. 25,
Hapert	f. 25,	Aalst	f. 30,
Knegsel	f. 20,	Bladel	f. 15,
Blaerthem	f. 30,	Steensel	f. 30,
Best	f. 25,	Lierop	f. 25.

Schets van een preekstoel met "verhemelsel".
Het verhemelsel diende als klankbord.

Mocht het verval van de kerken in Kempenland er al wat door afgeremd zijn, echt opgeknappt raakten ze er niet mee. Ook de kerk van Riethoven niet. Wat voor een aanblik die eind 17de eeuw van binnen te zien moet hebben gegeven is het beste verwoord door de predikanten die in 1686 belast zijn geweest met de visitatie van de kerken en scholen in Kempenland. Zowel in Riethoven als in Westerhoven en Bergeijk had men een kijkje in de kerk genomen. Een erg verheven beeld had dat niet opgeleverd: "de kercken alle drie leggende seer vervallen, sijnde meer peerdSTALLen als kercken" (6). Onder Beresteijn (1679-1708) zou er geen verbetering in deze toestand komen. Daarvoor was het wachten op diens opvolger als rentmeester van de geestelijke goederen in Kempenland, J. Vegelin van Claerbergen (1708-1720). In 1711 zou deze door de Raad van State een rekest van "den predikant en ledematen des dorps Riethoven" worden voorgelegd, waarin om een grotere opknapbeurt van de kerk aldaar werd verzocht. Een daarop ingesteld onderzoek bracht aan het licht dat dat geen overbodige luxe was: "hebbende bevonden dat deselve kercke van vloer ende bancken is onvoorsien en dat ook den predickstoel onbequaam is" (7). Een snelle begroting liet zien dat de herstelkosten over de f. 500,-- zouden gaan belopen, verdeeld over de volgende posten: Begrotingh van costen vande kerck tot Riethoven.

Eerstelijk moet de hele vloer nieuw wesen, doordien die daar uijt is. Daar sal ingaan 6500 halffbacken plavuijsen het duijsent, metten vraght, 20 gulden 130-0-0

Eenen nieuwen predickstoel mettet verhemelsel en twee nieuw bancken met een nieuw hecken, het bekleeden tussen kerck en choor, sal tesamen kosten 300-0-0

Het plijsteren en witten vande kerck mette kalck	40-0-0
Het arbeidsloon	50-0-0

somma 520-0-0

Waarschijnlijk heeft de rentmeester alsnog geprobeerd onder deze zware aanslag op de financiën van zijn kantoor uit te komen. In mei 1712 werd hem echter door de Raad van State te kennen gegeven nu inderdaad ook tot handelen over te gaan. Uit een nieuwe, meer gedetailleerde, begroting bleek dat de kosten nog hoger zouden komen te liggen, f. 585 nu tegen f. 520 eerst. Opsteller van de nieuwe begroting was Casper Eijmberts, een meester-timmerman uit Den Bosch, die begin 18de eeuw vrijwel altijd voor dit soort karweien werd uitverkoren. Zijn begroting zag er als volgt uit (8):

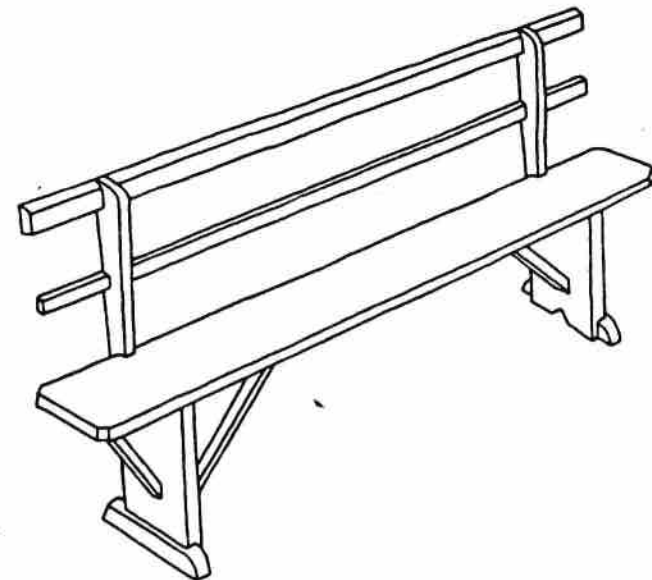
Begrooting van kosten aan de kerck en coor tot Rijthoven.

Eerstelijck moet de heele vloer vernieuwt worden alsoo die daer heel uijt is. Daer sal ingaan 7000 halffbakken plavuijsen, het duijsent, met vragt 20 gulden	140-0-0
Eene nieuwen predickstoel met het verhemelsel	110-0-0
Twee nieuwe dubbelde banken met het verhemelsel sullen kosten	60-0-0
Een nieu heck voor de predickstoel met het ijserwerck	20-0-0
Een nieuwe banck voor de schoolmeester	10-0-0
Nogh drie nieuwe bancken sullen kosten	18-0-0
Het toemaken tusschen het coor ende kerck daer sal aangaan 30 gesaagde deelen, het stuck 12 stuijvers	18-0-0
Ses Ribben van 3 en 4 duijm, het stuk 18 stuijvers	5-8-0
Voor vracht	7-0-0

Voor arbijsloon en nagel	12-0-0
Een portaal voor de kerckdeur, twintigh gesaegde delen, het stuck 12 stuijvers	12-0-0
Agt ribben van 3 en 4 duijm, het stuck 18 stuijvers	7-4-0
Nagels tot het werck	2-0-0
Een deur tusschen de kerck ende toren sal kosten het ijserwerck	4-0-0
Een steeckschoor agter tegen de balck in't suiijden, lanck 15 voet, swaar 5 en 7 duijm	4-10-0
Het pleijsteren en witten vande kerck en coor	70-0-0
Het arbeidsloon vande metselaer	50-0-0
Het arbeidsloon vande timmerman	35-0-0

	585-2-0

Casper Eijmberts 1712

Tekening van een gewone kerkbank. Soms was de uitvoering nog eenvoudiger, n.l. zonder rugleuning.

Eijmberts zal het ook geweest zijn die het bij de begroting gevoegde bestek van de reparatie heeft opgesteld. Daarin werd voor elk te verwerken stuk hout en elke te gebruiken spijker de vereiste lengte breedte en dikte aangegeven. Uiteraard in de toenmalige maten, te weten "duimen" en "voeten". Het luidde als volgt:

Besteck ende conditie waarnaar de... (niet ingevuld) publiecq en voor alle man, volgens Resolutie van Haar Edel Mogende in dato den... (niet ingevuld) aan de meestbiedende sal aanbesteden het repareren der kercke tot Riethoven

Eerstelijck sal den aennemer de gehele vloer vande kerck vernieuwen met halffbacken plavuijsen.

Den aannemer sal maken een nieuwe predickstoel met het verhemelsel, soo en gelijk als inde kercke van Breugel gemaackt is.

Den aannemer sal maken twee dubbel bancken. Onder dese bancken sal hij maken onder ieder banck drie leggers, lanck 9 voet, dick 4 en 5 duijm, daar hij onder op sal wercken 3 dwarsregels, lanck 12 voet, swaar 3 en 4 duijm, die hij op den ondersten regel eenen duijm halff en halff sal inlaten en wel nagelen. Dan sal hij op dese regels met pin en gat wercken aghter 3 stant en in't midden 2 staende stijlen, ider lanck 9 voet, swaar 3 en 4 duijm, en 3 stijlen aan de voorste stoel, ider langh 4 voet. Dan sal hij dese stijlen becleden met gesaaghde deelen, gelat, geschaaft, recht gestreecken en wel in malcanderen geploeght, wel genagelt met ses ponders sluijpers (= soort van dunne, lange spijker), niet wijder vanden anderen als 3 duijm. Hij sal daarin maken behoerlijcke sitbanken met een verhemelsel met eenen lijst, soose aangewesen sal worden en voor ider banck een lessenaar om de boecken op te leggen.

Hij sal voor den schoolmeester maken een nieuwe banck, langh 6 voet, die hij sal

wercken en nagelen gelijk van voorige is gesegt, behalve het verhemelsel.

Hij sal oock maken drie nieuwe bancken die hij in malcanderen sal werken, gelijk vande voorige is gesegt, maar sullen van aghteren maar becleet worden.

Den aannemer sal voordien predickstoel maken een nieuwe heck, langh 20 voet off soo langh als het werck sal coomen te vereijschen. Hij sal onder op de gront werken een rib swaar 3 en 4 duijm en 4 staende stijlen, ider swaar 3 en 4 duijm, langh 7 voet, met pin en gat in malcanderen gewerkt en met houte nagels opgesloten. Hierop sal hij met pin en gat werken sijn paluijsters (= balusters, spijlen van een leuning of hekwerk) dick 3 duijm, niet wijder vanden anderen als 3 duijm, langh 4 voet. Op de bovenste rib te leggen een deckstuk, dick 3 quartier, breet 6 duijm, met een ront aan wedsijden, wel genagelt. Hij sal in't midden van dit heck maken een deur, wijt 3 voet, wel met sijn eijserwerck voorsien, naar behooren.

Den aannemer sal tussen het koor ende kerck maken een beschot van gesaaghde deelen. Hij sal daarin maken ses riggels, het hout swaar 3 en 4 duijm. Dan sal hij dese riggels becleden met gesaaghde deelen, gelat, geschaaft, recht gestreecken en wel in malcanderen geploeght, wel genagelt met aght ponders latnagels, niet wijder vanden anderen als 3 duijm.

Den aannemer sal binnen voor de kerckdeur maken een portaal, groot 6 en 8 duijm (?). Hij sal rontom op de gront werken een rib van 3 en 4 duijm, daar hij met pin en gat sal opwercken vijff staende stijlen vande selve swaarte, langh 9 voet. Hij sal rontom in't midden en boven inde staende stijlen wercken eenen regel vande selve swaarte, alsmede twee boven daarop, dienende tot den solder. Dan sal hij dit portaal rontom beschieten met gesaaghde deelen, gelat, geschaaft, recht gestreken en wel in malcanderen, wel genagelt met ses ponder

Groote ende smalle Thienden te verpachten.

42. De Gedeputeerde bande Ed: Mog: Heeren Raden van Staten der Vereenighde Nederlanden.

Den verkondigen ende laten eenen yegelicken mits desen weten/dat sy openbaerlick/ ende met uytganck der brandende keerse sullen verpachten allen de Thienden/soo grove als smalle/ ghehoorende aen 't Bisdom van 's Hertogen-Bosch/ Abdyen/ Canonisken/ Capittelen/ Cloosteren/ Conventen/ Pastoryen/ Personaetschappen/ Commanderyen/ Vicaryen/ Beneficien tot fondatie van fabricque van Kercken ende Cloosteren / van Beurle voor Studenten/ende voorts 't geene wes daer van is dependende/gelegen inde Meyerie van 's Hertogen-Bosch / ende elders specterende tot Corpora inde Meyerie ghelegen/ende dat ter plaetse/dage ende ypre hier naer gespecificeert/over den tegenwoordigen Dugst des Jaers 1653.

Inde Vryheyt van Oisterwijk, ten huysen vanden Rentmeester Boucholt.

Den xvij. Junij Dinsdaeghs ten negen ypren de Thienden van Tilborgh/Soirle/Verwilt/Daaren/Waelwijck/Moer-gestel ende Hilberensbeccq.

Den xvij. Junij 's Woensdaeghs ten voorsz plaetse ende ypre / de Thienden van Hooge-Mierde / Leege-Mierde / Hullsel / Dieffen / Kiel / Esch / Ostelberse / Dyppen / Sansopen / Cuyck ende Oufenoirt.

Binnen de Stadt Eyndhoven ten Huysen vanden Rentmeester Tempelaers.

Den xij. Junij Saterdaeghs ten negen ypren de Thienden van Erssel/Duppel/Steenffel/Rijthoven/Westerhoven/Keussel/Postel/Bercheyck/Bozckel/Schaft ende Luyper-gestel.

Den xxiij. Junij 's Maendaeghs ten voorsz plaetse ende ypre de Thienden van Trendonck / Loemel / Hapart / Hoogeloon / Casteren / Aelk / Sennep / Waelre / Weerde / Dommelen / Knechtel ende Zegst.

Den xxiij. Junij Dinsdaeghs ten voorsz plaetse ende ypre/de Thienden van Strijp/Velthoven/Oirle/Werkelt-Hoven/Parochie van Blaertum/Geldrop/Hooch-Geldrop/hulst/Hout/Gijlenrop/Nierwen-huys/Kittende Tongelre,

Binnen de Stadt van Helmont ten huysen van Matheus Roelffs Secretaris.

Den xvij. Junij Donderdaeghs ten negen ypren / de Thienden van Helmont / Lierop / Someren / Mierlo / Doerne / Liesel ende Vlierden.

Den xvij. Junij Vrydaeghs de Thienden van Aken/Waeckel/Milhele/Wouhuys/Aerle/Beccq/Donck/Kixtel/Stiphout/Lieshout/Sterckel/Nunen/Gerwen/Op ende Nederweeten.

Binnen de Vryheyt van Odenrode.

Den xviij. Junij Saterdaeghs ten negen ypren de Thienden van Odenrode/Erp/Son ende Breugel.

Binnen de Stadt van 's Hertogen-Bosch in het Clarissa - Clooster inde Hintemerstrack

Den xxx. Junij 's Maendaeghs ten negen ypren/de Thienden van Ducht/Tromboort/Deuteren/Michiels-gestel/Schijndel/Helsboort/Oirschot/Koosmaelen ende Empel.

Den eersten Julij Dinsdaeghs de Thienden van Muland/Hinthen/Dongen/Oyten/Heestwijck/Berlicum ende Dinter.

Den tweeden Julij 's Woensdaeghs de Thienden van Esch/Berchen/Gellen/Mistelroy/Doozsten-bosch/Lith/Vittopen/Marck/Alem ende Kessel.

d'Een segget den anderen voort.

sluipers, niet wijder vanden anderen als 6 duijm.

Hij sal maken tussen de kerck en den tooren een deur, hoogh 8 en breed 6 voet, ofte so hoogh en breed alsde kerck sal comen te vereijsschen, wel met haar clampen en ijserwerck voorsien, genagelt en geschaaft als vande voorige is geseijt.

Hij sal maken een steckschoor van goet eijkenhout aghter tegen den balck in't suijden, langh 15 voet, swaar 5 en 7 duijm, dat hij aan het een eijndt eenen halven duijm sal inbreecken en aan het ander eijnt met een koppeleijser aan den balck sal vast maken, soo aangewesen sal worden.

Den aannemer sal dese heele kerck en choor wel plijsteren met witte goede kalck.

Alle de materialen tot dit voors. werk noodigh sal den aannemer moeten leveren, geen uijtgesondert, 't hout goet grijnen hout, uijtgenomen de steeckschoor moet sijn eijkenhout, alles sonder vuer off spint.

Ende off nogh eenige cleijnigheden mochte sijn vergeten, uijtgelaeten ofte niet naar behoren gespecificceert en waren en tot dit werk noodig, 'tselve sal den aannemer moeten maken sonder een stuijver buijtenwerk te mogen pretenderen, alles tot contentement van Haar Edel Mogende off die daartoe sal werden geauthoriseert.

Den aannemer sal maken gedaan te hebben binnen den tijt van... (niet ingevuld) weecken, op de verbeurte van... (niet ingevuld) ider dagh die hij sal comen naar te wercken, welcke hem sonder eenigh tegenseggen van sijne bedongen penninghen sal worden gecort.

Hij sal oock moeten betaelen het schrijven van vier copijen van dit bestek, volgens Resolutie van Haar Edel Mogende dato den 27 julij 1671.

De betaalinge sal geschieden met contant gelt ten comptoire van... (niet ingevuld) soo haast 't werk naar behooren sal sijn gemaakt,

blijckende bij attestatie van Haar Edel Mogende off den genen die daartoe sal werden geauthoriseert.

Hij sal oock moeten stellen twee suffisante borgen, tot genoeg van Haar Edel Mogende, die den een voor den anderen sal caveren en instaan.

Aldus publiccq besteeet en is op de voors. conditie aangenomen bij... (niet ingevuld).

Zoals te zien, was in het bestek, zoals het is aangetroffen, op enkele plaatsen wat ruimte opengelaten om nog het een en ander in te kunnen vullen. In de laatste zin bij voorbeeld wie er aannemer van zou worden. Het antwoord op die vraag is te vinden in de rekening van rentmeester Vegelin over 1711 (9). Het karwei zou uiteindelijk door dezelfde persoon worden uitgevoerd als die er de begroting en het bestek voor gemaakt had, te weten Casper Eijmberts.

In eerste instantie doet het misschien wat vreemd aan een werk dat pas in 1712 is uitgevoerd al is verantwoord te zien in een rekening over het jaar daarvoor. De verklaring daarvoor is gelegen in het feit dat de rentmeesters hun rekeningen vaak pas jaren na dato opstelden. In dit geval ook Vegelin. In de rekening is ook te vinden dat deze alsnog kans heeft gezien behoorlijk op de kosten te beknibben. Door de preekstoel uit het bestek te schrappen, als "sijnde onnodig". De anderhalve man en een paardekop waaraan de predikant in Riethoven hooguit zijn woord zal hebben kwijtgekund zijn hem kennelijk geen f.110 waard geweest.

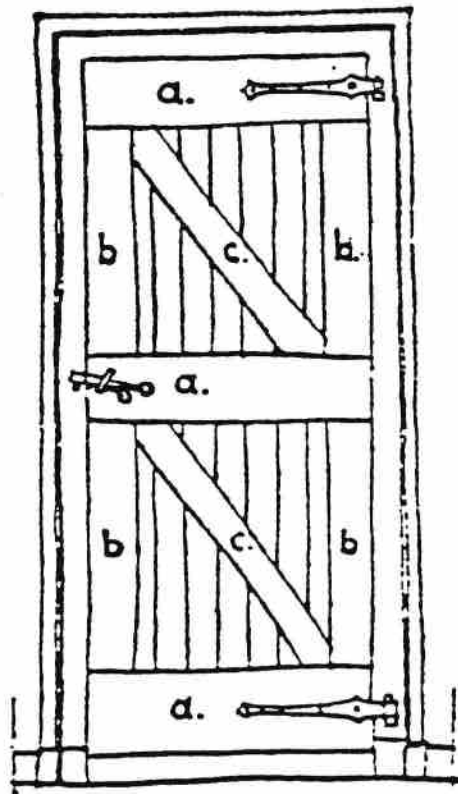
J. W. Hagen.

Noten.

1. Herman Strijbos, "De Sint Willibrorduskerk van Riethoven", De Rosdoek 53 (september 1989) 9-19
2. Notulen van de Grote Kerkelijke Vergadering van 's Hertogenbosch in 1648, uitg.

door P. H. A. M. Abels en A. P. F. Wouters ('s Hertogenbosch 1985) 79, 87

3. Rijksarchief in Noordbrabant (RANB), Collectie Rijksarchief, inv. nr. 194 (Resoluties Raad van State 1652): Res. d.d. 2 september, 21 september, 25 oktober en 28 december 1652; idem inv. nr. 195 (Res. 1653): Res. d.d. 15 januari en 27 december 1653
4. Algemeen Rijksarchief (ARA), Archief Raad van State (RvS), inv. nr. 1821 (Verbalen van de Tienden 1670-1680): Verbaal 1680
5. ARA, Archief RvS, inv. nr. 1822 (Verbalen van de Tienden 1681-1685) Verbaal 1684

Tekening van een opgeklampte deur, met a. de dwarsklampen, b. de spiegelklampen, c. de steekklampen.

6. ARA, Archief RvS, inv. nr. 2154 II (Visitatierapporten van kerken en scholen in Kempenland 1665-1696): Visitatie 1686
7. ARA, Archief RvS, inv. nr. 694 (Ingekomen brieven 1711 juli-augustus): Brief Joh. Vegelin van Claerbergen d.d. 5 juli 1711
8. ARA, Archief RvS, inv. nr. 699 (Ingekomen brieven 1712 mei): Kostenbegroting van de reparatie van de kerk van Riethoven door Caspar Eijmberts, met een bestek daarvan, gevoegd bij een brief van Joh. Vegelin van Claerbergen d.d. 14 mei 1712.
9. RANB, Collectie Generaliteitsrekeningen, inv. nr. 3712 (Rekening van J. Vegelin van Claerbergen over 1711) fol. 108-108v.

700 JAAR VESSEM, WINTELRE EN KNEGSEL.

Een oorkonde van Hertog Jan I, Hertog van Brabant, gedateerd op "dinsdag voor St. Paulus bekering 1292" wat -omgerekend volgens de huidige jaartelling (het jaar liep toen van Pasen tot Pasen)- betekent 20 januari 1293, is de aanleiding van het gemeentebestuur van Vessem ca om 1992 uit te roepen tot een jubileumjaar.

In genoemde oorkonde geeft de Hertog aan zijn lieden van de dorpen het gebruik van de gemeenschappelijke gronden die onder die dorpen liggen. In de acte komt Knegsel niet voor. Overigens is genoemde acte niet de oudste vermelding voor de genoemde dorpen: Wintelre wordt al voor 1225 genoemd, Vessem in 1246 en Knegsel in 1281.

Alle drie de dorpen komen samen voor in een acte van Jan III, hertog van Brabant, van 1 maart 1326 dat zijn vader Jan II aan zijn lieden van Zandoerle, KNEGSEL, Hoogcasteren, VESSEM en WINTELRE gemeenschappelijke gronden

uitgeeft.

Een door het college van Burgemeester en Wethouders ingesteld feestcomité heeft anderhalf jaar geïnventariseerd, vergaderd etc. om van het feestjaar een jaar van de verenigingen te maken, indien mogelijk van de verenigingen van de drie dorpen samen.

De eeuwenlange verbondenheid van de drie dorpen, die nauwelijks op elkaar waren aangewezen, in vele opzichten zelfs totaal verschillend van elkaar, kan nu op vele fronten aangehaald worden. Wat er ook van herindelungen verwacht mag worden, Vesseem, Wintelre en Knegsel willen in ieder geval bij elkaar blijven, waar ze ook bij komen te horen.

Zondag 19 januari j.l. is het sein gegeven voor een jaar met vele festiviteiten, geopend zoals we dat gewend zijn, met een Eucharistieviering met de drie pastores, met de drie koren, met werkgroepen uit de drie dorpen en bijgewoond door vertegenwoordigers uit alle geledingen. Een gezamenlijk concert van de drie fanfares besloot de openingsdag. Zo zal het een jaar doorgaan. Drie toneelgroepen zullen Hertog Jan terug laten komen zodat hij kan zien wat we er van gemaakt hebben; sporters, koren, fanfares alles komt aan bod. Zelfs het Centrum voor de Studie van Land en Volk van de Kempen zal in november zijn congres in Vesseem houden.

Op 20 januari 1993, de eigenlijke datum van de akte van hertog Jan, zullen "De Hooge Dorpen" een boek presenteren met bijdragen van velen van binnen en buiten de gemeente.

Wintelre, feb. 1992 J. v.d. Biggelaar.

VAN DE BOEKENPLANK.

Inventarissen van de archieven van voorgangers van DMV-Campina B.V. 1892-1979 (1986)/ door J.C.M. Andrik, Th.F. van Litsenburg en J.G.M. Sanders; publ. van het Rijksarchief in Noord-Brabant ('s Hertogenbosch).

's Hertogenbosch: Rijksarchief in Noord-Brabant, 1991. 127 pag. Prijs f. 21,- (excl. verzendkosten). ISBN 90-71238-54-7. (Inventarisreeks/Rijksarchief in Noord-Brabant: Nr. 44)

'Philips' woningbouw 1900-1990: fundament van Woningstichting Hertog Hendrik van Lotharingen/ door Ad Otten en Elisabeth Klijn.

Zaltbommel: Europese Bibliotheek, 1991.

252 pag. Prijs f. 79,-

Veldhoven 70 (1921-1991): een verzameling van 20 artikelen, verschenen in Het Veldhovens Weekblad in 1991 bij gelegenheid van het 70-jarig bestaan van de gemeente Veldhoven/ onder redactie van Jacq. Bijnen en Bep Waaijer. Veldhoven: Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven, 1992. 20 pag. Prijs f. 10,- (Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven, reeks II: Cultuurhistorische verkenningen in de gemeente Veldhoven; 3) Verkrijgbaar bij boekhandel Verhagen te Veldhoven.

Beestachtige praktijken/ door Victor T. Rinère [ps. van Henk Wessels]. Helmond: Westfriesland, 1991. 159 pag. Prijs f. 24,90.

ISBN 90-205-2166-7 (Familie en streekromans) Betreft een streekroman van de voormalige Valkenswaardse dierenarts Henk Wessels met als achtergrond het illegale gebruik van groeihormonen.

Landverhuizing als regionaal verschijnsel: van Noord-Brabant naar Noord-Amerika, 1820-1880/ door H.A.V.M. van Stekelenburg. Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 1991. XXXV, 291 pag. ISBN 90-70641-37-2 (Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland; 87)

Jaarboek Heemkundige Kring Pladella Villa (Bladel en Netersel). Deel 2: 1991. Bladel: Heemkundige Kring Pladella Villa, 1991. 152 pag. Prijs f. 15,- Verkrijgbaar in Bladelse boekhandel. Bevat o.m. het zeer lezenswaardige artikel "Soo een enorm crimen": inhoud en strekking van het koninklijk plakkaat op het schouwen van wegen en waterlopen in Bladel van 11 november 1660/ door J.W. Hagen.

Veldnamen als historische bron: een handleiding voor methodisch onderzoek/ door Henk Beijers en Geert-Jan van Bussel; m.m.v. Gerard van Berkel. Den Bosch: Stichting Regionale Brabantse Geschiedbeoefening, 1991. 144 pag. Prijs f. 29,50 (excl. verzendkosten) ISBN 90-72526-16-3 (Werken met Brabantse bronnen; 1) Bevat afzonderlijk: Computerprogramma 'Toponiemen'

Oog op Oirschot/ onder redactie van H.J.M. Nijland, L.M. van Hout en J.P.L. Lijten; publ. van de Stichting Gerard Goossens Fonds, (Oirschot). Oirschot: Stichting Gerard Goossensfonds 1991. 392 pag. Prijs f. 55,- (excl. verzendkosten). ISBN 73992-01-X. Betreft een boek met een veelheid van facetten van de rijke Oirschotse historie. Verkrijgbaar bij: Streekarchief, Torenstraat 1, Oirschot.

Geschiedschrijving in de twintigste eeuw: discussie zonder eind/ onder redactie van Herman Beliën en Gert Jan van Setten. Amsterdam: Agon, 1991. 444 pag. ISBN 90-5157-103-8.

Het Rooms-Katholieke devotielied in Nederland vanaf 1800/ door Anton Vernooij; uitgegeven onder auspiciën van het Nederlands Instituut voor Kerkmuziek. Voorburg: Publi-vorm, 1990. 170 pag. ISBN 90-6495-224-8. (Kerkmuziek & Liturgie; 4)

Belaardkunst in de Lage Landen/ door André Lehr, Wim Truyen en Gilbert Huybens. Baarn: Tirion, 1991. 319 pag. ISBN 90-5121-284-4.

Van pastorie naar het torentje: een eeuw confessionele politiek/ redactie Paul Luykx en Hans Righart. 's Gravenhage: SDU, 1991. 192 pag. ISBN 90-12-06887-8.

Basismateriaal voor de geschiedenis van Veldhoven, in het bijzonder uit de periode 1921 - 1940/ verzameld en samengesteld door J.A. Vegter. 2 Banden. Veldhoven: J.A. Vegter, 1991. 220 pag. Prijs f. 43,75

(inclusief verzendkosten) Het betreft een verzameling van losse gegevens, verkrijgbaar bij de auteur. Adres: Olmebeek 18, 5501 CL Veldhoven.

Bibliografie van gedenkboeken van R.K. parochies in Nederland/ samengesteld door André Maas. Nijmegen: Katholiek documentatiecentrum, 1991. 127 pag. ISBN 90-70504-39-1.

(KDC-cursor; 5)

Het Hertogdom Brabant in oude kaarten, 1536-1785/ catalogus samengesteld door H.A.M. van der Heijden. Eersel: Streekmuseum "De Acht Zaligheden", 1991. 14 pag. Het betreft een catalogus bij de tentoonstelling, gehouden van 17 augustus tot en met 20 oktober 1991.

Koninklijke Harmonie Apollo's lust Eindhoven, 1841 - 1991/ samenstelling en redactie Ad Verkooijen. Geldrop: Ad Verkooijen, 1991. 144 pag. Prijs f. 22,50 (excl. verzendkosten). Verkrijgbaar bij de auteur p.a. Evens 1, 5667 AL Geldrop, tel. 040 - 852098.

De betoverde stad: carnaval en feest-architectuur in Bergen op Zoom/ door M.P.A.M. Verpalen. Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 1992. XXV, 189 pag. ISBN 90-70641-39-9.

(Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland; 89)

Van "Crouwaetz geweld" tot Fransche brandt: Nederlandse gegevens betreffende Lommel in de periode 1648 - 1688/ door J.W. Hagen. Lommel: v.z.w. Museum Kempenland, 1991. 82 pag. Prijs Bfr. 400.- (Publikaties van de v.z.w. Museum Kempenland te Lommel; Nr. 8).

Besteladres: V.Z.W. Museum Kempenland, Dorp 14, 3920 Lommel, België.

Naschrift: Omdat Lommel in de periode waarover dit boek handelt nog Nederlands grondgebied

was, is dit boek ook voor de geschiedenis van onze streek zeer interessant. Te meer omdat de perikelen en gebeurtenissen die zich toen allerwege op velerlei gebied voordeden gelijkwaardig waren. Dat Jan Hagen, bibliothecaris van het streekarchief te Eindhoven de auteur van dit boek is komt omdat hij de laatste jaren in zijn vrije tijd veel onderzoek heeft gedaan in de Rijksarchieven in Den Haag. In een interview met hem in Het Eindhovens Dagblad laat hij weten, dat hij dit onderzoek graag wil voortzetten, maar als het in zijn vrije tijd moet gebeuren het tenminste nog een achttal jaren zal duren alvorens hij dit kan afronden. Wij hopen dan ook van harte dat zijn wens om meer tijd aan dit onderzoek te kunnen besteden binnen het kader van zijn werkzaamheden aan het streekarchief in vervulling zal kunnen gaan. Gezien zijn grote vakbekwaamheid zal dit dan uiteindelijk zeer ten goede komen aan de verrijking van de kennis van de Zuidoost-Brabantse geschiedenis.

Oplawaai: gedichten door Piet Bierens.

Hapert: De Kempen Pers, 1992.

De bundel bevat 25 gedichten, waarvan er enkele in het Kempisch dialect zijn geschreven. Hij is verkrijgbaar bij de Kempen Pers in Hapert door overmaking van f. 15,- op Postgiro 1092893 o.v.v. Piet Bierens. Voor meer informatie verwijzen wij U naar Kempenland Info, Nr. 389 van 28 februari.

H. Huijbers.

DE HOLLANDSCHE WEG TUSSEN HOOGHE MIERDE EN REUSEL. WAS HET EEN TURFVAART ?

Op kaart No. 705 Reusel verkend in 1894 (1) schrijft men langs de verbinding Reusel - Hooge Mierde (Kerkstraat) binnen de gemeente Reusel de naam Hollandsche weg. Op kaart 79 Baarle Nassau, Esbeek, Hooge Mierde (2), een kaart uit omstreeks 1838-1857, lezen we Hollandsche weg waar bovengenoemde verbinding de Belevensche Loop kruist. OP de moderne topografische kaart Lage Mierde, Hooge Mierde, Reusel (3) vinden we de weg terug zonder naam. Op de oude 19de eeuwse kaarten ligt de Hollandsche weg tussen de Hooge Mierdse dijk en de Lage Mierdse dijk. Dijken zijn wat verhoogde wegen. De Hollandsche weg kruist van zuid naar noord de Aa, de Belevensche Loop en de Rijtjens. Hij heet geen dijk en is dus geen verhoogde weg. Hol in Holland wijst op een lage ligging. Direkt zuidelijk van de samenkost Hollandsche weg met de Lage Mierdse dijk zien we op bovengenoemde moderne topografische kaart dat die Hollandsch weg overgaat in een sloot. Op de 19de eeuwse kaarten zien we een weg en geen sloot.

Als turfvaarten in onbruik raken kunnen het wegen of paden worden. De Hollandsche weg lijkt mij een weg, die eens turfvaart was en via de Rijtjens in contact stond met de Hoolstraat, die we aantreffen tussen Hooge Mierde en Lage Mierde aan de westoever van de Reusel. Er is in deze omgeving voldoende veen aanwezig geweest om te denken aan turfexport uit de regio. Hoolstraat en Hollandsche weg lijken mij turfvaarten te zijn geweest.

(1) Kaart Reusel No. 705, schaal 1:25.000. verkend in 1894. In Historische Atlas Noord-Brabant. Uitgeverij Robas producties 1989.

- (2) Kaart No. 79, Baarle Nassau, Esbeek, Hooge Mierde, schaal 1:50.000. In Grote Historische Atlas van Nederland 4 Zuid-Nederland 1838-1857. Wolters-Noorhoff Atlasproducties, Groningen 1990.
- (3) Moderne topografische kaart 87, Lage Mierde, Hooge Mierde, Reusel, schaal 1:25.000. In Grote Provincie Atlas, Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen, 1990.

Boxtel 11 maart 1991, drs. H.J.M. Thiadens,
Historisch-geograaf.

EEN VEENDERIJ IN HET GEBIED LAGE HEIDE IN HET ZUIDEN VAN DE GEMEENTE EERSEL.

Op de topografische kaart Westerhoven, schaal 1:25.000, ziet men de Bergeijkse dijk van Stokkelen naar Bergeijk gaan. Stokkelen is een gehucht aan en omtrent deze dijk. Direct zuidelijk van Stokkelen passeert deze dijk het dal van de A (bovenloop van de Run). Westelijk van genoemde dijk ligt op Eersels grondgebied de Lage Heide. De genoemde A loopt zowel in het westen als in het noorden langs de Lage Heide. Er is een weggetje te zien van Boevenheuvel (grens Eersel Bergeijk) loodrecht staand op de Bergeijkse dijk en doorlopend in de richting Hertsheuvelsche hoof. (zie ook kaart 57, West-Valkenswaard, verkend in 1950). Op de Lage Heide zijn de wegen en vele sloten óf evenwijdig aan de Bergeijkse dijk óf ze staan er loodrecht op. De kaart uit 1950 schrijft boven de naam Hertsheuvelsche hoof de naam Eerdbrand. Deze naam, de as Boevenheuvel-Hertsheuvelsche hoof, de vele dichtbij elkaar voorkomende evenwijdige slootfragmenten en het omgeven worden door de A maakt duidelijk, dat we hier met een veenderij te

maken hebben. De naam van de nederzetting Stokkelen lijkt me in dit verband ook op zijn plaats. Wat is Stokkelen? Van Dale kent stoken en stokelen = stoken. Stokken op betekent volgens van Dale bouwen op. Iets dat een bepaalde maat heeft noemen we ook stok. Bijvoorbeeld: een stok turf of een stok linnen. Een stock is ook een voorraad van goederen. Blijkbaar heeft de nederzetting Stokkelen aan de A, en dus aan dit turfgebied, zijn naam te danken aan het veenbedrijf. Het een en ander zal wel in Stokkelen opgestapeld zijn in afwachting van verder transport over de A of over de dijk. Mogelijk werd daar de turf op maat gemaakt voor de verkoop. Oudere namen voor de nederzetting Stokkelen heb ik niet gevonden, zodat ik ook niet weet hoe dit gehucht eens genoemd werd. Niettemin past de naam bij deze typische veenachtige verkaveling van de Lage Heide. Het is een betrekkelijk klein verveningsgebiedje maar niettemin een voorbeeld van gezamenlijke aanpak. Het is geen individuele planloze klotwinning geweest. Dus ook ver van de grote steden in Holland en Vlaanderen kwamen blijkbaar kleine bescheiden gereguleerde turfgraverijen voor. Zij voorzagen in de lokale of zo men wil regionale behoeften. Een van de lijnen is gericht op de Hertsheuvelsche Hoef. "Hoef" treedt later op dan "hoven", zodat we hier wel met een laat middeleeuwse veenderij van doen hebben. De grens van de veenderij wordt ook in het zuiden bereikt bij de grens Eersel-Bergeijk. De grens valt dus eigenlijk samen met een heerlijkheidsgrens, zodat we met een Middeleeuwse veenderij van doen hebben.

Boxtel 21-12-1988, drs. H.J.M. Thiadens,
Historisch-geograaf.

INHOUD:	blz.
Van de bestuurstafel.	2
Uit onze buitenlandse ruilabonnementen.	3
Een reparatiebestek van de kerk van Riethoven uit 1712.	5
700 jaar Vessem, Wintelre en Knegsel	19
Van de boekenplank.	21
De Hollandsche weg tussen Hooge Mierde en Reusel. Was het een turfvaart ?	25
Een veenderij in het gebied Lage Heide in het zuiden van de gemeente Eersel.	26

Kampeerboerderij -- Zwembad
»HOEVE-BIESTHEUVEL«

Hoogcasteren 25, HOOGELOON - Tel. 04979-1257

**CASTELIJNS
NAAIMACHINES**
Breestraat 2c
Hoogeloon
Telefoon 1321

MEULENBROEKS

Aannemer van Grond- Weg- en Waterwerken
Zand en grinthandel
De Hoef 12B
5528 CA Hoogeloon
Telefoon 04978-2252
Telefax 04978-1565

b.v. Houthandel

Gooskens